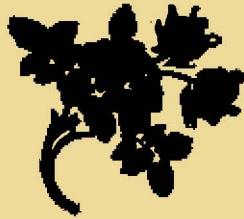
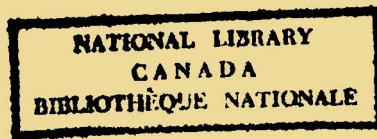

В. Доманицький.

СМЕРТЬ ЗА ПРАВДУ.

(Оповіданє про Івана Гуса.)

Ukrainska Knyzharnia
350 Kinisno Ave
Edmonton - Alberta.

Накладом

THE CANADIAN

10336 -- 96 Str.   Edmonton, - Alberta.

BX4917
D65

Католицька церква і римські папи.

Коли ученики Христові розійшлися по всьому світі і почали проповідувати слово Боже, — люди одні по других стали навертати на християнську віру і незабаром уся римська імперія була християнська. Велика і дужа була ця імперія. Прабатьки теперішніх Італійців, Гішпанців, Португальців, Французів, Німців, Англіїців, Греків, усіх тих націй (пород людських) і країн були під владою Рима, столиці римської імперії. Та незабаром держава римська розкололася на дві: на східню, грецьку імперію з столицею Константинополем, чи Царгородом, і західню, римську, із Римом. Чимало було поважних причин до того розколу, а між ними і сперечання з-за віри. А вже відколи настало дві осібні держави, суперечки ті ще дужчі стали. В Римі, як і в інших великих християнських містах, був свій єпископ (архиєрей), чи папа по їхньому. Ці папи римські вважали себе за найстарших над усіма іншими єпископами, обьявляли навіть себе "намістниками Христовими", а віру Христову почали де в чому по своєму пояснювати. На ті пояснюваня не пристали християни грецької східньої імперії і оголосили папу єретиком, відступником. Тоді папа оголосив і собі єретиком грецького патріярха (так єпископа царгородського іменовали), і відтоді повстало дві церкви: римська, католицька, і грецька, православна.

Велику силу над людьми і над цілими західними державами мав папа римський, бо власті його підлягали — не тільки в духових справах, але і в світських, — усі народи католицькі. Навіть могутні королі, і ті не наважувалися навпроти папи ставати, бо як хто з них був йому неслухняний, то папа відлучав його і весь край від церкви. Тоді в церквах не було відправи, люди вмирали без сповіди, оставалися непоховані, діти нехрещені. Папу вважали за безгрішного, бо він, мовляв, не може помилятися і грішити: він заступник Христа на землі, а через те воля його так само свята, як і воля Божа.

Разом з папою дуже велику силу мало і все католицьке духовенство. Воно брало з усіх мирян десятину, се-б-то десятину частину з доходів, а само нічого не платило, хоча мало великої маєтності, цілі округи земельні.

Духовенство не боялося і не слухало світської власти, не хотіло знати ні законів в своєму краю, ні суду, а завело свій суд, який почав по-малу судити і миряни. В руках у духовенства була і освіта. Школи були тільки при монастирях і вчили в них черці. Наука була тільки церковна, богословська, і миряни інших наук не учили, хоча самі черці вчилися

усяких наук. Книжки були найбільше самі богословські, а таких, де-б говорило ся про світ Божий, про те, які люди на світі, і де вони живуть, — таких книжок тоді не було... Нічого більш, крім молитов, церковних уставів та віри в Бога так, як написано було в книгах, ніхто не повинен був знати; а як хто починав своїм розумом доходити до всього та не згоджував ся з тим, що в книгах стояло, того зараз в єретицтві обвинувачувано, брали його на муки, відбирали в нього маэток і звичайно на смерть засуджували. Найчастійше палено таких єретиків вогнем. Багато невинних людей загинуло тоді. В одній Гішпанії, за часів лютого одного судії — Торквемади, було позбавлено життя, ніби-то за єретицтво та знахурство, 11.000 душ, та ще 9.000 позбули ся маэтку.

Оттаку то силу мало тоді католицьке духовенство над людьми!

Мало воно велику силу, мало і скарби грошеві незлічми, але не пішло йому на користь ні те, ні друге. Від надмірної власти та багатства духовенство католицьке у-край зіпсувало ся. Папи розкошують, було, по царськи, живуть в палацах, до народу зявляють ся з превеликою пихою, в короні, під дорогим наметом, який несуть над ними близькі до них єпископи або кардінали (старші від єпископів, з яких обирають ся папа). Перед папами падають навколїшки, як перед Богом, і цілують йому ногу.

Маючи ціле князівство, округу з Римом посередині, папи піклують ся про те, як би ще підгорнути під себе сусідських земель, про те, щоб в скринях у них було завжди повно та, щоб ніхто не смів закинути чого проти папської безгрішности. На єпископські та інші духовні посади настановлювано не тих людей, що достойні були, а того, хто більше заплатить. А щоб більше було доходу, то часом одну посаду (місце) продавало ся кільком особам разєч; а коли вони приїздили до Риму і там позивали ся, — от судове мито (податок) за позов теж ішло до папського скарбу.

Але й цього ще мало. Щоб доходи були ще більші, папи вигадали ще індульгенції. Це були невеличкі папські грамоти (листи), в яких було прописано про розгрішення, — се-б то, що усі гріхи прощають ся тим, хто маэ таку індульгенцію. Монахи розвозили ці індульгенції по всіх католицьких землях і продавали їх. Хто купував таку індульгенцію, тому були одпущені гріхи й теперішні, й колишні і навіть будучі на кілька літ наперед. Папи мали з того великий заробіток. Про ці індульгенції в папських грамотах або "булли", згадує і Шевченко в своїй поемі "Єретик" або "Іван Гус", подаючи ніби то од

ну з таких булл:

"Во імя Господа Христа
За нас розп'ятого на дріві,
І всіх апостолів святих
Петра і Павла особливе,
Ми розрішаємо гріхи
Святою буллою цією
Рабині Божій оттій,
Що ходила по улицях
В Празі позавчора,
Оттій самій, що хилялась
По шинках, по станах,
По чернечих переходах,
По келіях п'яна."

Додамо ще, що папи — черниці мали діти і підложниці, вели війни і часто сами з ворогом до бою ставали. А як папі треба було позбути ся якого ворога свого, то він намовляв кого-небудь, і той на бенькеті давав йому дання (отрути). Не було такого злочинства, якого б папи тоді не робили. А дивлячись на пап, не краще було і все духовенство.

На таке срамотнє життє пастирів церкви люди побожні, котрі сміливіші, не могли байдужим оком дивити ся, — вони насмілювали ся отверто показувати на те, до чого дійшла вже католицька церква, і вимагала, щоб вона на вернула ся на правду стежку. Такою людиною був і Іван Гус, що за правду, за сміливі речі проти католицького духовенства заплатив своїм життєм.

От про життя цього одважного правдолюбця у нас і буде далі мова.

Іван Гус був родом з Чехо-Моравів, того краю, де за 1.000 літ перед нами навчали слова Божого славянські первоучителі Кирило та Методій. Чехи-народ славянський, рідний з нами і близький до нас мовою, так само, як і інші Славяни: Поляки, Серби, Болгари, Словаки, Словінці; Чехи стали християнами ранійше від нас, і ранійше від нас стали людьми освіченими. В ті часи, коли Україну усякі азіяти (найбільше татар ва) посідали та руйнували, коли ще й промінь освіти до нашої люду не доходив — Чехи, живучи в сусідстві з людьми освіченими, в захисті від хижих степовиків, дбали про науку та освіту народню і вже року 1348 в столиці своїй Празі заснова ли найвищу школу — університет.

Але хоч Чехам не доводило ся бити ся з Татарами та иншим хижактвом, та за те вони мусіли довго і завзято бороти ся із Німцями, щоб своє славянство зберегти. Ще тоді, ко

ли на князівстві київському у нас сидів князь Володимир, у де сьтому століттю, Чехи, боячись Угрів, що саме тоді в силу вби ли ся і посусідству з Чехами осіли ся, звернули ся за опікою до німецького імператора. То з того часу й почала ся бороть ба з Німцями і за славянство і за віру дідівську. По малу-малу чеські королі, дворяни, та єпископи перейшли на католицтво, а народ та сільські попи додержували старої віри та зви чаїв. Великого тоді лиха наробили Німці Чехам та й иншим Славянам, як Шевченко пише про це:

"Оттак німота запалила
Велику хату, і сімю,
Сімю славян роз'єднала,
І нишком — тихо упустила
Усобиць лютою змію.
Полили ся ріки крози,
Пожар погасили,
А Німчики пожарище
Й сиріт поділили.
Виростали у кайданах
Славянські діти
І забули у неволі,
Що вони на світі.

Ото ж саме в ті часи, коли Чехам доводило ся скрутно від Німців та від своїх понімециних панів і старшого духовенства, народив ся у містечку Гусинці Іван Гус. В якому саме це році було, напевно не знати, а вважають, що року 1369.

Батьки Івана були прості селяни, і йому змалечку до вело ся зазнати чимало горя. Дуже малим віддано його в науку до Праги і він там жив, як усі тоді бідні школярі, з того, що сьпівав та usługував у церкві. Невеселе було його життя.

"Коли я був голодним хлопчиною — згадував він уже дорослим, — я робив з хліба ложечки, і їв ними доти, поки нарешті не зїдав і ложки".

Дуже рано почав Гус помишляти про те, щоб стати попом; мабуть на те віддали його до школи й батьки. А бути попом йому одразу хотіло ся тільки з за того, щоб з злиднів вибити ся та у достатках жити. Скінчивши нижчі школи, Гус записав ся до пражського університету, скінчив його з честю і остав ся в ньому за професора. Незабаром, року 1400 він висьвятив ся на попа. Оттоді-то з ним і стала ся велика переміна, і він з веселої і жвавої людини мало не на черця змі нив ся. Ще як був він студентом в університеті, то йому і в думці не було про ті реформи церковні (новий лад), за які він згодом життям своїм заплатив. Навпаки, він вірив тоді

у всякі забобони і одного разу навіть віддав був за сповідь останні чотири шаги, аби тільки купити розгрішеннє гріхів. "Того дня, — згадував опісля Гус, — я купив індульгенцію, але за те мені довело ся потім на самому черствому хлібові бути." І згодом він прилюдно сам себе ганьбив за колишні забобони свої. "Коли я був ще дуже молодий і духом і розумом, — писав він в одній своїй книзі, — я вірив в забобони; але зрозумівши писанє, я зрозумів своє безумство".

Коли Гус висвятив ся на попа, в його голові уже складо ся тверде бажання просвіщати народ та виявити перед усіма неправду і обманьства католицького духовенства. В той час уже і народ починав на духовенство нарікати; навіть між попами були такі, що оглядаючи ся на всі боки, папські індульгенції дурним обманьством се ли. А пражські горожани вже голосно вимагали, щоб казання в церквах говорено не тільки по латинському та по німецькому, а й в рідкій їх мові — чеській. От се і власне домагання і навіяло Гусові думку засновати Вифлємську каплицю, де б можна було говорити казання тільки по чеському.

Чеським королем тоді був Вацлав, правдивий Чех, який завзято воював і з Німцями в своєму королівстві, і з властолубним католицьким духовенством, особливо з архиєпископом. Він не тільки дав дозвіл Гусові засновати каплицю, але здобув на те ще й згоду архиєпископа. Дуже не до вподоби були чеські казання німецьким професорам та попам, але нічого вони не могли проти того вдіяти. Скоро в каплиці з явили ся дуже красномовні пан-отці, але ні один з них не здобув такої слави і поваги, як Іван Гус.

Уже в одній з своїх найперших промов Гус сміливо виступив проти заходів папи римського і признав ся, що він тяжко досі помиляв ся, вважаючи папу за безгрішну людину. "Але, — казав Гус, — я й самого себе вважав за дуже хорошу людину, поки не обзгайомив ся, як слід, із писанєм".

Велику вагу мали такі казання для тодішньої Праги. Але Гус не відразу виступив дуже гостро проти католицтва: спочатку він піклував ся про те, щоб самому крашним, досконалийшим стати перемістити на лучче своє власне життя, а потім тільки він виступив вже проти негарних вчинків духовенства і мав надію, що воно, дивлячись на нього, й собі пічне по крашному жити і від поганого відвикати. І тільки в останні роки життя свого він з жалем побачив, що надії його були марні.

Слава Гуса, яко сміливого розумного промовника, все

більшала і зростала, і слухачі так були задоволені з нього, що багато, особливо жінок, навмисне оселило ся поблизу Вифлеземської каплиці. На щастя його в Прагу прислано було нового архієпископа, ще не старого, на прізвисько Збішека. Новий сей архієпископ дуже мало розумів ся в богословських справах, а був добрим воєвою. Мечем він орудував краще, як хрестом, і говорили про нього шуткуючи, що до азбуки він узяв ся тільки тоді, як призначено його архієпископом. Збішек був добрий до Гуса. Він наложив на нього дуже важний обовязок — говорити казання духовенству, просив, крім того, сповіщати його про всякий пезад в духовному життю, який він тільки закримітить.

Тепер Гус став виступати ще сміливіше. Слава його так зросла, що навіть вороги з повагою про нього говорили. Він жив життям святого: морив себе постами та постами без сну, поводив ся бездоганно; про власну користь він мало думав і нічого не брав за треби, а також не приймав жадних подарунків та приносин. Він наче не знав втоми: по всяк час розважав людей, говорив казання і писав. В казаннях і промовах своїх не милував духовних осіб: трапляло ся, що ганьбив і свого покровителя архієпископа, коли було за що.

Карав словами він жорстоко і немилосердно. Він говорив, що духовенство високо занадто ставить себе проти людей, ганяєть ся за тим, щоб на вищій ступінь зійти ся; що воно користолюбне і зажерливе. В промовах він не чінав зовсім віри, — він тільки говорив, що віра мусить неодмінно йти поруч з ділом. "Даремно думають, — говорив Гус в одному казанню, — що скоріше можна заслужити розгрішення гріхів, ставлячи церкви, ніж як помагати бідним... Краще дати шага на Боже діло за життя, а-ніж лишити в духовниці священикам стільки золота, що їм можна було-б засипати провалля між небом та землею".

Тяжко ганьбив Гус духовенство за одлучення людей від церкви, без міри і без потреби, і радив йому поперед відлучити самих себе від гріхів та поганих вчинків. Доставало ся від нього і тим, що продавати індульгенції, та книжним ченцям, які "з дозволу, чи без дозволу, обявляють якісь вечвані празники, вигадують чуда, грабують бідний люд і руйнують церкву Христову". На здогад папи та старшого духовенства він говорив: "Христос заборонив своїм ученикам всяку мирянську власть; але слова його забуто з того часу, як імператор Константин дав папі царство... Багатство отруїло і зіпсувало церкву. Звідки пішли війни, відлучення, сварки між папами та єпископами? Собаки гризуть ся з-за кістки.

Одніміть кістку — і мир знову настане“...

Народ залюбки слухав Гуса, вороже ж духовенство ще не насмілювало ся виступати проти нього, бо знало, що за нього держить руку архиєпископ і король. Королева ж навіть призначила його духовником своїм.

Не з меньшою завзятістю брав ся Гус до того, щоб викоринити народні забобони. Він розумів, що користолюбне духовенство і темний люд — ідуть завжди поруч. А за часів Гуса багато морочили та обманювали людей усякими видумками. Так, архиєпископови донесли, що у містечку Вильснаці ніби-то єсть незвичайно дорога річ, а власне — жива кров Христова, чудотворна, від якої багатьом пособило ся. Народ ішов туди юрбами не тільки з Німеччини, але з усієї середньої Європи. Праські ченці і собі дзвонили про чуда у Вильснаці. Тоді Збинець післав туди комісію з трьох чоловіків, а між ними і Гус був. Комісія вислідила і побачила, що всі ті чуда — се обманство. З приводу цього Збинець доручив Гусові написати книжку, і Гус в ній довів, що ні одна крапля крові Христової не могла де небудь доховати ся й досі. А про чуда взагалі він говорив, що вони потрібні тільки мало вірам: "Справжньому християнинові не треба чудес... Як би священники твердо держали ся Євангелії, вони б охотніше говорили народові про науку Христову, замість того, щоб оповідати про всякі неправдиві чуда."

Та коли вже зайшла мова про писання Гусові, то зазначимо до речі, що Гус чимало прислужив ся рідному письменству тим, що почав писати простіше, ближче до народньої мови, і Чехам стало легше читати писане своєю мовою. Любячи у всьому правдивість і простоту, він виявив їх навіть у самому письмі, і його правниць, з невеличкими змінами, додержалась в чеському письменстві і до наших часів.

ГУС НА ВИГНАНЮ.

Тим часом добрі відносини Збінека до Гуса попусували ся: хтось написав папі доноса, що в Празі завели ся єретики, і папа звелів Збінекови краще за своєю паствою доглядати. Збинець видав наказ; яким заборонив зачіпати в казаннях духовенство, а трохи згодом заборонив Гусові казання духовенству говорити. Як на те — Гус ще більшого розголосу здобув. Саме тоді в Римі стала ся колотнеча, і на папському престолі аж два папи опинило ся: один сидів у Римі, а другий у городі Авіньоні, і обидва за апостольський престол римський сварили ся. За ними і людність католицька на дві половини розбила

ся: хто за одного папу, а хто за другого. Король чеський, Гус і дрібне духовенство намагали ся, щоб папи римського Григорія XII більше не було, а німецькі професори та купці разом із старшим духовенством тягли за папов Григорієм. От у сій боротьбі Гус виступив справжнім ватажком чеського народу і за це вище духовенство на нього ворожим духом дихало: архиєпископ Збинек об'явив Гуса непокірливим сином церкви, та заборонив йому службу церковну і всякі треби відправляти.

Тим часом папу Григорія скинуто, і на соборі духовенства оголошено папою Александра V; а як сеї незабаром помер, то Івана XXIII настановлено. Збинек не гаючи ся доніс йому, що Гус єретицтво поширює, і папа зараз же велів покликати Гуса в Рим, щоб там його, як слід, покарати, а тим часом відлучив його від церкви. 15 марця 1411 року було виголошено анатему проти Гуса у всіх церквах праських, крім двох, де панотці не послухали. Весь город за те, що спочував Гусові, був покараний інтердиктом — се-б-то заборонено було службу в церквах одправляти.

Але Гус поклав собі не звертати уваги ні на архиєпископські, ні на папські постанови, і говорив казання в своїй часовні так, як і до того, неначе нічого її не було. Де-які панотці, дивлячись на Гуса, і собі так стали робити.

Та не довго довело ся Гусові своє діло робити. Папа Іван XXIII, почувачи небезпечним себе на престолі; замислив проти ворогів своїх хрестовий похід зробити і пообіцяв усім, хто візьме в ньому участь, розгрішення гріхів і минулих, і теперішніх, і навіть прийдешніх. Король Вацлав і архиєпископ праський згодились на се і дозволили в церквах за похід промовляти. Але Гус почав говорити проти походу; він говорив, що такі заходи папи противні християнській науці, а троє молодих хлопців, ходячи по церквах, сперечали ся із попами, кажучи, що розгрішення гріхів які дає папа за гроші — брехня. Хлопців тих схопили і другого дня усім трьом голови постинали. Народ стояв та дивив ся мовчки. Студенти підняли тіла і сьпіваючи піснь на честь давніх мучеників християнства: "Сє святї", понесли до Вифлеємської каплиці і тут Гус їх поховав. З того часу вороги Гуса прозвали його каплицю "Каплицею трох сьвятих."

Прочувши про все цеє, папа Іван XXIII звелів своєму посланцеві-кардиналови не мати до Гуса ніякого милосердя і наказав, як що Гус і далі буде такий упертий, виголосити вдруге про .и нього анатему і при тому дзвонити у всі дзвони, запалити, а потім погасити свічки. У тому проклонї, який на ньо

го був уложений, стояло, що з цього часу ніхто не повинен давати Гусові ні їсти, ні пити, ні до хати його пустити; ніхто не мав права сказати йому добре слово; усяке місце, де він ступить, підлягає інтердиктові. Усі вірні сини церкви повинні були схопити Гуса де-б не зустрівши. Віддати його архієпископови або єпископови, нарешті; Вифлеємську каплицю велено зруйнувати до краю і знищити.

Але такі заходи проти Гуса довели до того, що гуситів — тих, що Гусових думок були та держали ся, з кожним днем все більше ставало, і було їх більш, ніж ворогів. Суперечки між одним і другим не переставали, і це почало гурбувати короля Вацлава. Він не насмілював ся ужити сили проти Гуса і попросив його виїхати по добрій волі із Праги, щоб втихомирило ся у місті, а сам обіцяв розглянути справу Гуса по правді.

Хоча як Гусові не хотіло ся покинути Прагу, але він по слухав короля, а перед виїздом видав посланіє, в якому скаржив ся уже не наї, а "Христови, яко найправеднішому судії," на папу.

Сидячи на вигнанню, Гус не марнував часу: він часто листував ся із праськими друзими, давав їм поради в тяжкі хвилини їх життя, додавав заохоти. Часами він приїздив у містечко Краковець, де промовляв. Величезні валки народу сходили ся сюди з найдальших місцевостей Чехії, щоб тільки почути Гуса. Тим-то той час, коли він був на вигнанню, не пропав даремно для Гуса: за той час гуситство успіло значно поширити ся серед простого сільського люду. Та і в самій Празі, по відїзді Гуса, учні його зачали дужче брати ся. Вороги думали, що гуситство замре і загине, а воно, їм на диво, розростало ся ще дужче та вкоріняло ся серед народу глибше.

ГУС У КОНСТАНЦІ.

За кілька літ гуситство так вже поширило ся, що оборонці його і вороги з явили ся по-за межами чеського королівства. Гуситство було і серед Німців, і навіть у Францію зайшло, прийняло ся спільно в Польщі, і серед Поляків на Україні; чутка про нього дійшла і до московського царства. Великим ворогом його виступив римський імператор, брат короля Вацлава — Сигизмунд. Сигизмунд був чоловік освічений, жвавий і дуже бажав великої слави собі придбати. Задумав він, між иншим, скликати такий величезний та пишній вселенський собор, якого ще ніколи не бувало, і на тому соборі погодити усі сварки і церковному розколу край зробити. Собор

обявив він на 1 падолиста року 1414 у місті Констанці.

Перед собором папа римський бачив ся з Сигизмундом і поскаржив ся йому на брата його Вацлава за його ніби-то по блажливість до єретиків. Тут Сигизмундови і впало на думку — покликали Гуса до Констанції.

Як довідав ся про се Гус, то спершу навіть зрадів такій щасливій оказії: адже-ж він, прибувши на собор, не тільки ви правдаєть ся від брехливих обвинувачувань, але перед усім світом виявить правду, "потягне за собою увесь собор і заставить усіх обороняти і визнавати ту правду!" Його остерегали, щоб не дуже він вірив імператорови, бо тої може віддати його ворогам, але Гуса це не лякало:

— Я не побою ся, — говорив він, — перед усіма виявити віру Христову, а як треба буде, то готов за правду навіть смерть прийняти.

Скинули ся друзі та прихильні до нього йому на дорогу, — бо у Гуса навіть на убоге життя не ставало, — і вирядили його на Констанцький собор. Виїзжаючи, Гус немов передчував свою смерть: написав заповіт — лист до любимого ученика свого Мартина, і звелів прочитати його аж тоді, як напевне буде відомо, що вже його нема живого. У листі тому прощаєть ся він з усіма "зв'язаними з ним вірою" друзями, мушонами і жінками; розважає їх і, немов передчуваючи свою смерть, говорить, що сміливо її зустріне, коли це неминуче му сить бути.

По дорозі через німецькі землі його скрізь витали і з почотом приймали; в багатьох місцях дворяни і навіть духовенство спочували йому; багато приходило хоч поглянути на нього, бо про нього чутка по всій Німеччині пройшла. Коли на рещті 3. листопаду року 1414 Гус наблизив ся до Констанца, то з города на зустріч йому теж виїшла велика ватага люлей.

Щоб Гусові було безнечійніше, друзі його здобули від Сигизмунда охорончу грамоту, в якій стояло, що кожен повинен давати вільну дорогу Гусові, дозволяти жити йому, де він хоче, і їхати, куди він захоче. Але вороги не спали і своє діло робили.

Собор ще не розпочав ся, але мало не всі покликані уже зіхали ся. Це був не тільки духовний собор, але й політичний зїзд. Світські князі сиділи тут поруч з єпископами; мало не всі європейські володарі прислали своїх послів. Три патріархи, 29 кардиналів, 33 архиєпископи, шось із 150 єпископів, сила аббатів (ігуменів) з монастирів, 300 професорів богословія сила принців та вельмож — от з кого складав ся той зїзд. Ось як пише про це пост наш Т. Шевченко:

Як та галич поле крила,
Ченці повалили
До Констанцу: степи, шляхи,
Мов сарана, вкрили.

Барони, герцоги, і дюки
Псарі, герольди, шинкарі
І трубадури (кобзарі),
І шляхом військо, мов гадюки.

Усі ті князі, вельможі, принци попривозили з собою силу слуг, секретарів, вояків. Купців наїхало стілько, неначе в городі був що-денний ярмарок. В невеличкому місті було 100.000 приїзжих, 30.000 коней. Були тут Англійці, Французи, Німці, Поляки; було 600 цілюрників, 700 гулящих дівчат, сила музиків. Гомін, гамір в місті були незвичайні. Виникали бешкетні: два архиєпископи, випиваючи в товаристві, посварилися, а потім і до діла взяли ся. "Бій між архипастирями, — пише літописець, — був страшений; попи, що були при тому, з переляку повискакували через вікна."

Гусові гидко було дивити ся на той Вавилон.

— Як би ви бачили цей собор! — писав він у Прагу, — собор, що іменує себе святим та безгрішним, — просто гидота! Німці кажуть, що треба буде 30 літ, щоб очистити город від гріхів, якими зграз його каляють.

Сидячи в Констанці, Гус мало коли виходив навіть на вулицю; він сидів та писав. Написав він про реформу церкви (які зміни в ній треба завести на краще), маючи думку прочитати своє писання на соборі. Доволі було глянути йому на якого-будь з прибулих на собор духовних, щоб зрозуміти головну причину того, що, немов робак, католицький світ точило.

— Як теко відійшли ті пастирі, — писав він, — від того шляху, де ми показав нам Христос! Замість того, щоб жити просто та смиренно, вони владають землею, вони хочуть підклонити собі навіть королів. Хто подумає, що оці, у сріблї та злотї, пани, — ученики Роспятого? Скільки часу їм треба, щоб забути про свої клятьби? Вони не можуть бачити жінки без нечистих помислів; вони забувають про людей, а які й про Бога... А хто тому винен? На всій вині — Рим: він продає віру і церкву. Народ гине, і ми всі винні в тому, — ми повинні вестися його до життя, а не на смерть!

Якби то Гусові довело ся було прочитати на соборі ці дорогії слова! Але Гус не знав того, що на нього кує те пишне паньство, у сріблї та злотї. Треба було видумати приключку якусь, щоб Гуса позбавити волї. І от — пустили у городі

поголовску, що ніби-то Гус, заховавши ся на возі з сіном, хотів утікати з города, що ніби то він ходив по городі та промовляв, а щоб його охотніше слухали, то ніби-то давав кожному по червінцеві. Хоч це була видима брехня, але ворогам Гусовим було цього доволі! Схопили вони Гуса і повели попереду всього на суд до кардиналів.

— Ми хочемо від тебе почути, що ти скажеш про всякі єретицькі науки, які ти шириш у Празі:

Гус з повагою, але твердо одказав:

— Я скоріше готовий умерти, а-ніж обстоювати неправду, коли знаю, що то неправда. Я приїхав сюди по своїй охоті. Коли мені доведуть, що я помиляю ся, я готовий покірливо признати ся, що я помиляв ся.

Кардинали нічого йому на те не відказали, а Гуса завезли у монастир, на Констанцькому озері, на островці, і зачинили в темну, смердючу, вохку тюрму.

Тим часом приїхав в Констанц Сигизмунд. Почувши, що зроблено з Гусом, він зразу був тяжко розгнівав ся і сказав зараз Гуса пустити, але хитрі єпископи та кардинали зачали його умовляти, що обіцянки єретикови можна й не додержувати. Та коли король зачав на них гримати, то вони його налякали тим, що собору не буде. Сигизмунд того злякав ся і спершу сказав їм, що нехай роблять, як знають, а згодом і сам ще намовляв їх проти Гуса.

Як раз саме тоді з папою Іваном XXIII лучили ся пригода: передчуваючи, що собор його скине та ще й судитиме до того, він, передягнутий за конюха, втік. За ним втікла і варта його, що вартувала Гуса.

Ключі від тюрми віддано було Сигизмундові, від нього залежало тепер пустити Гуса на волю. Але Сигизмундови вже наговорили, що Гус — це найбільший його ворог, бо він противний тому, від чого імператор невмирающої слави сподівався — противний єдності католицького світу. Замість того, щоб пустити Гуса на волю, Сигизмунд звелів ще дужче його покарати. Цілі дні був Гус у кайданах, а вночі руки його приковували до стіни; їжу давано ще гіршу, і заборонено листувати ся з друзями. Скільки не просили, неблагали за Гуса його друзі, і багато чеських та польських дворян, одначе Сигизмунд не піддавався. Тільки й виблагали, що Гуса обіщано допитувати прилюдно.

СУД НАД ГУСОМ І СМЕРТЬ ЙОГО.

Покликали Гуса на прилюдний допит. Показали йому книги і питають:

— Признаєш ці книги за свої?

Гус узяв їх у руки, уважно переглянув, підняв їх у гору і сказав, що це справді його книги; але як йому доведуть, що він написав щось неправдивого, або помиляється в чому, то він готовий поправити помилки.

Тоді почали читати з його книг, але читали таке, чого в них не було написано. Гус почав доводити, що він такого не говорив, у чому його винуватять, але усі загукали на нього:

— Покинь свої викрути; кажи просто: так, чи ні?

Гус зачав говорити, що такої, як він, думки і Отці церкви.

— Покинь Отців, — кричали, — їм тут немає чого робити!

Бачучи, що не дають говорити, Гус замовк.

— А, ти мовчиш, — ну, то, значить, віриш у свою єретицьку науку!

Допитували оттак Гуса ще двічі. За третім разом на за сіданню був і імператор. Гусові, як і перше, не давали до-ладу оповідати. Собор вже наперед порішив, що з Гусом зробити. Але імператорові стидно було, що він зламав своє слово, давши обіцянку не чіпати Гуса. Нарешті він і члени собора згодилися дарувати йому життя, коли він зречеться всього того, що писав і говорив, і признає себе покірним сином католицької церкви. Але Гус на те одказав:

— Я прийшов сюди на те, щоб собор довів мені, де і в чому я помиляюся; нехай мені покажуть і доведуть, але нехай не примушують зрікатися того, чого я ніколи не говорив.

Коли на нього знову накинулися і зачали йому дорікати, він їм одповів:

— Я стою перед Божим судом. Він мене розсудить і воздасть кожному, хто чого заслужив.

Суд на тому скінчився, і Гуса знову повели у тюрму. Він уже знав, яка його доля чекає, і почав збирати ся у Божу путь. Та чим ближче він був до смерті, тим твердіший і спокійніший він ставав.

6 липня (іюля) року 1415 було останнє засідання Констанцького собору в соборній церкві. На засіданні був і Сигизмунд. Після служби увели Гуса і поставили на підвищенню посеред церкви. Гус впав навколішки і молив ся.

Потім почали читати протокол того, в чому він винен. Тут було прописане таке, що й купи не держало ся. В одному місці стояло: "Гус учить, що Божество не в трьох, а в чотирьох особах, і що четверта особа — він сам".

Гус аж жахнув ся од такої несовісної нахабної брехні, але говорити йому не дали, обізвавши упертим эретиком.

Гус упав на коліна і почав молитись "за неправедних суддів і неправедних свідків".

Почувши теє, де-які з суддів зареготали ся, ннші кричали, щоб він перестав. Коли Гус перестав, було прочитано, що Гуса, як упертого эретика, присуджено позбавити священницького стану і спалити вогнем; усі його книжки повинні бути спалені, память його — проклята, а душа має піти в пекло.

Потому Гуса поставили на підвншення і одягли на нього усю священницьку одіж, щоб потім здійснити її. Ще раз дома гали ся, щоб Гус зрік ся своїх думок і того, чому навчав інших. Гус заплакавши гірко, звернув ся до народу і сказав:

— Днвіть ся! Ці єпископи намагають ся, щоб я зрік ся; але я бою ся це зробити, щоб не бути брехуном перед Богом і перед совістю своєю і щоб мене не зневажали ті, кого я навчав.

Тоді почало ся ганебне видовище. Гуса обкидувано лайкою, але він мовчав. Йому дали до рук чашу, а потім узяли назад, кажучи: "О, проклятий Юдо, що покинув раду мира і радив ся з юдеями, віддай нам чашу визволення."

Гус відказав:

— Не від вас я дістав благодать, і не ви її відберете в мене.

Потім здерли з нього одяг і на голову наділи, на глум, високу гостру шапку, зроблену з паперу, а на ній намальовано було чортів, що волочуть душу у пекло. Надіваючи, приказували:

— Доручаємо твою душу дияволі.

— А я, — відказав Гус, — віддаю свою душу Христові. Христос, — додав він, — носив ще тяжчий терновий вінець; а я, бідний грішник, з покорою перетерплю сей ганебний, але легкий вінець, — і він' показав на свою шапку.

Позбавивши Гуса священницького чину, єпископи та інші люде, що вважали себе за побожних християн, умли, як Пилат той, руки і віддали Гуса світській власті, то-б-то імператорови. Передаючи, вони лицемірно говорили:

— Коли імператор захоче, то може і не давати на кару Гуса, а зачинити в тюрму.

Але Сигизмунд віддав його зараз же підвладному своєму графові, сказавши:

— Зроби з ним, що хоч, як з эретиком.

Граф покликав констанцького фохта (головного суддю), і сказав йому отверто:

Візьми його і спали, як єретика.
А отці констанцького собору засідали собі спокійно далі, немов нічого не трапило ся.

Тисячі озброєних людей прийшли і повели Гуса за город. По дорозі він побачив — много огнів: то палили його книжки.

Коли прийшли на призначене місце, за городськими ворітьми, над рікою Реном, Гус упав навколішки і почав молити ся. Коли кат звелів йому ставати на огнище, Гус випростав ся і сказав голосно, так що чути було далеко:

— Ісусе Христе! Цю страшну ганебну смерть я терплю ради Євангелії та ради навчання слову Твоєму; терпітиму з покорою та смиренно.

Кати роздягли Гуса і привязали рюки назад до стовпа; під ноги підставили йому стільчика. Круг його наложили дров та соломи. Огнище сягало йому до підборіддя. В-останнє ще Гуса спитали, чи хоче він вратувати своє життя, зрікши ся єретицтва.

— Ні, — сказав Гус, — я не знаю за собою провини.

Тоді кати підпалили огнище. Гус став співати: "Христе, Сине Бога живого, помилуй мене." Але вітер роздув полум'я, воно схопило ся догори, і Гус незабаром замовк.

Попіл мученика зібрави кати і вкинули у Рен, щоб не зостало ся від Гуса і сліду.

Гус умер; до останньої хвилини серед пелюх та диму, призивав він ім'я Боже. Він не пожалів найдорожчого скарбу, — життя свого, щоб тільки совість чисту та незалежну зберегти, щоб ціною життя свого усьому сьвітові довести, що кож на людина повинна вірувати в Бога тільки так, як його совість говорить, і що цього права ніхто відібрати в неї не може... Це єсть найдорожче, найбільше право людини. І за це святе право не пожалів життя Іван Гус. Він здобув собі мученицький вінець, а його свята пам'ять повинна дорогою бути усім чесним людям, якої б віри чи з якого б народу вони не були. Будемо бажати, слідом за Шевченком:

"Щоб усі Славяне стали
Добрими братами,
І синами сонця правди,
І єретиками
Оттакими, як Констанцький
Єретик великий".

Такі єретики справді
"Мир мирові подарують
І славу во віки".

